

קדושת שביעית בדמי פירות

במשנה מס' סוכה ל"ט א': הלוקח לולב מחברו בשביעית נותן לו אתרוג במתנה, לפי שאין רשאי ללוקחו בשביעית, ובגמ': לפי שאין מוסרין דמי שביעית לע"ה, ופירש"י שהאיסור הוא משום שנאמר "לאכלה" ולא לסחורה, וע"ה חשודים להצניע דמי פירות שביעית עד אחרי הביעור.

חזינן לדעת רש"י שאיסור סחורה אינו איסור עצמי, אלא משום שדמי הפירות נתפסים בקדושה וכשסוחר בהם פוגעים במה שנאמר בהם "לאכלה" וזהו מקור ההלכה שאין מוסרים דמי שביעית לע"ה.

התוס' נחלקו על רש"י וסוברים שאיסור סחורה הוא איסור עצמי, שאסור להתייחס לפ"ש כבעלים המוכרים פירות אפילו אם משתמש ברווחים לאכילה. והאיסור לקנות מע"ה הוא בגלל שיש חשש שלא ייזהר במעות להשתמש בהם כדין קדושת שביעית, "ואין מספר לדינים ולאיסורים שיש בפירות שביעית". ולא היה קשה להם מדוע לא נקטה הגמ' מצד איסור סחורה, משום שהמדובר כגוונא שאין איסור סחורה כמבואר שם בתוס' הקודם ד"ה וליתוב. וע"ע בס' כפות תמרים מש"כ בזה, בכדי למנוע התפסת המעות בקדושה אומר רב הונא שהתקנה היא שמבליע דמי אתרוג בלולב.

מצינו איפוא דרך מפורשת בג' למנוע התפסת מעות בקדו"ש וזה, ע"י הבלעה. אולם ממקומות אחרים עולות דרכים אחרות, שיש בהם פחות הערמה. וכמו שיבואר להלן.

הקפה

התוס' במס' ע"ז ס"ב ב' (ד"ה יאות) כתבו בשם רבנו אלחנן שבכדי למנוע חלות קדושה בדמי הפירות אפשר לשלם עבורם רק אחרי שהקונה אכל הפירות, ונראה שם דעתו דה"ה אם העבירם לידיים אחרות, שאז התשלום שישלם למוכר אינו עבור הפירות, שכבר אינם ברשותו, אלא כפרעון חוב בעלמא, ואין הקדושה נתפסת במעות באופן כזה.

ובדעת ר"י בתוס' שם כתב החזו"א (י', י"ג) שכל קונה בהקפה לא נתפסת הקדושה במעות שמשלם, אעפ"י שהפירות עדיין בעין בידו, משום שכל הקפה אינה תשלום עבור הפירות שנקנו מכבר אלא פרעון חוב. ואכן כך הביין הרמב"ן דברי הר"י שתמה עליו: "א"כ משך ממנו פירות שביעית ואח"כ נתן לו מעות אינן נתפסים, ואנן דרך מו"מ קאמרינן".

אך צ"ע מדוע לא הביאה הגמ' במס' סוכה אפשרות זו, הנראית לכאורה פשוטה יותר מבחינה מעשית והלכתית, אלא נקטה רק דרך הבלעה. ואפשר לומר עפ"י דברי המחנ"א (בהל' משיכה סי' ב') שהקונה אתרוג בהקפה לא יצא יד"ח ביו"ט ראשון, משום שקיי"ל כר' יוחנן שמהתורה מעות קונות, וזה שקנה אתרוג במשיכה בלבד, ולא שילם עבורו מעות, לא קנאו מהתורה ולא יכול לצאת בו יד"ח ביו"ט ראשון, משום דבעינן "לכם". לכן לא יכלה הגמ' לתת האפשרות שיקנה האתרוג בהקפה. ולא אמר הר"י, אלא לענין ע"ז משום דעכו"ם קונה במשיכה מה"ת כמבואר בדבריו. אכן זה שלא כפי שהבין הרמב"ן את דעת הר"י. וצ"ע.

ובחזו"א (סי' י"א אות י"ג) הביא את דעת הרמב"ן, החולק על התוספות וסובר שכל עוד הפירות עדיין בעולם חלה קדושה על המעות, אעפ"י שאינם ברשותו של הקונה, או כשקנאם בהקפה. והחזו"א הקשה עליו, מה בכך שהפירות נמצאים בעולם, או אפילו ברשותו של הקונה, הרי סו"ס קנאם כבר כשמשכם וחוב בעלמא יש עליו לפרוע את דמיהן, ואין הקדושה נתפסת בפרעון חוב? עיי"ש.

אך כנראה סברת הרמב"ן היא שעצם התשלום עבור פירות שביעית מתפס אותו בקדושה, אעפ"י שהתשלום אינו עושה את הקנין כל עוד הפירות בעולם הם מתפסים בקדושה בדמים. ואילו הר"י בתוס' סובר שרק כשע"י התשלום מכניס את הפירות לרשותו בפועל שאז הוא מחליף את הפירות במעות ומחיל על המעות קדושת שביעית. אלא שכשקונה בהקפה ומושך את הפירות לרשותו, — כיון שעדיין אינם שלו מהתורה, צריך לתת הדמים למוכר, כדי שיקנה האתרוג מן התורה. ואז נתפסת הקדושה בדמים למרות שקנה בהקפה. וע"כ גם לדעתו אין עצה אלא ע"י הבלעה. אכן אין זה אמור אלא באתרוג ביום א' של יו"ט שצריך שיהא "שלכם" מן התורה. משא"כ קניה רגילה של פירות שביעית דסגי שהם קנויים מדין תקנ"ח שמשכיח קונה, ע"י שקונה בהקפה, גם כשמשלם אח"כ אין הדמים נתפסים בקדושה. נמצא שזו עצה הגונה לקנות פירות שביעית, מבלי לחשוש למתן הכסף לידי ע"ה.

שיטת הנצי"ב בהקפה

ועשוי"ת משיב דבר להנצי"ב חיו"ד סי' נ"ו, שהוא קנה אתרוג מא"י בשנת השמיטה ונהג עפ"י התוס' בע"ז הנ"ל. וקנהו בהקפה ומיד אחרי החג טיגן את האתרוג ואכלו ורק לאחר מכן פרע את הקפתו, לאחר שהפרי כבר לא היה בעין, כדי שלא תחול קדושת שביעית על הפירות.

וצ"ע מה ראה הנצי"ב שלא לחוש לסברת המחנ"א שקנין דרבנן של האתרוג במשיכה, לא מועיל לצאת ידי חובת מצות עשה בדאורייתא? (וחשבתי אולי לומר שהמדובר היה בשנה בה יו"ט א' של סוכות חל בשבת, שאז אין מצוה מהתורה ליטול לולב... וכפי הנראה המדובר הוא בשמיטה של שנת תרמ"ט, ואכן מצאתי שהסימן של שנת תר"ן היה זשי"ה, כלומר א' דר"ה, וה"ה א' דסוכות, חל באותה שנה בשבת! ומכיון שהנצי"ב חשש לדעתו שם בקונטרס השמיטה שמיטה

בוה"ז מהתורה ומצות אחרונן שנה היתה מדרבנן לכן העדיף לחוש לשמיטה מדאורייתא יותר מאשר לאתרוג דרבנן, אך אחרי העיון בדבריו משמע שנהג כן דוקא בשנים תרל"ו ותרמ"ג ע"ש).

מיהו יתכן שהנצי"ב לא חשש לסברת המחנ"א מסיבה אחרת, שאעפ"י שקנה את האתרוג בהקפה, כיון שהביאו לביתו קנהו בקנין חצר, המועיל מהתורה. והמחנ"א שלא הביא זאת בחשבון לשיטתו שסובר שחצר אינה קונה אם הוא סבור שהחפץ כבר שלו ואינו צריך לעשות בו קנין (עיין מחנ"א הל' קנין משיכה סי' ד') ומכיון שלא כולי אינשי דינא גמירי וכשקונים אתרוג בהקפה סבורים שכבר קנהו לגמרי ואינם צריכים לעשות בו עוד קנין, ואינם מתכוונים לקנותו בקנין חצר. ולכן אין יוצאים בו יד"ח מהתורה.

ולפ"ז בן-תורה היודע שהקפה אינה קונה מהתורה וקונה פ"ש ומביאים לביתו קונה אותם אז לגמרי ומכאן ואילך אין עליו אלא חוב בעלמא, ופרעונו חוב אינו נתפס בקדושת שביעית. וזה לדעת הר"י. אך דעת הרמב"ן היא כאמור, שגם בקונה בהקפה מ"מ כל שהפירות קיימים כשמשלם עבורם נתפס הכסף בקדושת שביעית. אכן בשביעית בוה"ז דרבנן, יש להקל כשיטת הר"י וכמש"כ בחזו"א שם. וכן כאמור, אין קפידא גם לפי הרמב"ן אלא באתרוג, אבל לא בפירות דעלמא. ויש לעיין מה דינם של שטרות כסף המשמשים כמטבע חוקי במדינה האם חלה עליהם קדושת שביעית?

בשו"ת חת"ס חיו"ד סי' קל"ד כתב ששטרות אלו שעפ"י דינא דמלכותא כולם חייבים לקבלם דינם כדיון מטבע לכל דיני התורה שבין אדם לחבירו. אך בדינים שבין אדם למקום רק מטבע שעפ"י התורה נחשב למטבע, והיינו מטבע מתכת שמוטבעת עליו צורה. אך שטרות נייר אינם כמטבע לדיני התורה. ולדעתו, אין לפדות בכור בשטרות נייר, כי הפדיון הוא מה'. אך הקדש הנפדה מהגזבר, שתפקידו לקבל מעות תמורת ההקדש הנפדה, כדרכם של הסוחרים, ניתן לפדות גם בשטרות נייר.

וצ"ע לדידו' מה יהיה הדין בפירות שביעית. כי יש לחלק בין פדיון הקדש לפ"ש. בפדיון ההקדש הגזבר מקבל מעות תמורת ההקדש ועי"כ מוציא את ההקדש לחולין ומתפס קדושה במעות. לכן י"ל שמכיון שקיבל שטרות בעלי ערך, הניתנים לסחורה בשוק, התכוין להחליף את החפץ הקדוש בשטרות ולהעביר את הקדושה מהחפץ לשטרות. אך בפירות שביעית, הקדושה אינה עוברת מהפירות למעות בדרך החלפה; שהרי הפירות נשארים בקדושתם עומדים, ורק גזה"כ קבעה שכל תשלום עבור פ"ש נתפס בקדושה. א"כ יתכן לומר, לדעת החת"ס, שמעות של פירות שביעית דומות יותר לפדיון בכור, שהפדיון הוא מה', ואינו דומה לפדיון הקדש שהפדיון הוא מהגזבר. כי כאמור, בפ"ש לא החלפת הפירות במעות מעבירה את הקדושה מהפירות למעות, אלא עצם קבלת המעות עבור פ"ש ע"י המוכר היא המתפיסה אותם בקדושה, ולכן יתכן לומר שבזה רק במטבע המועיל מהתורה נתפס בקדושה ולא בשטרות שאינם כסף מהתורה, אלא רק מוסכם למשא ומתן בין בני האדם.

ועיין בשו"ת עונג יו"ט סי' ק"ב, החולק על החת"ס וסובר שאין פודין הקדשות בשטרות נייר, ולדעתו ודאי לא תחול קדושה בקונה פ"ש בשטרות. והנלענ"ד לחלק בין פרי ראשון לפרי שני, עפ"י המבואר במס' סוכה מ"ב בשפרי ראשון חלה קדושת שביעית על המעות רק בדרך מקח וממכר, ובפרי שני חלה הקדושה דרך חילול. והגמ' למדת זאת מהפסוק, שפרי ראשון נסמך ליובל שנאמר בו "כי יובל היא קדש" דהיינו בדרך חילול הקדש הנעשה ע"י מקח וממכר. ולכן היה נראה לומר שפרי ראשון דינו כהקדש גם לענין זה שהתפסת הקדושה במעות נעשית ע"י מקח וממכר, וממילא גם בשטרות נתפסת הקדושה. משא"כ בפרי שני הנעשה דרך חילול בזה מסתבר שדינו כדיון פדיון בכור מה' שרק ע"י מטבע אפשר לפדותו ואילו בשטרות נייר אין הקדושה נתפסת.

אכן ראיתי בהל' שביעית כרם ציון עמ' ס"ט כתב הגרצ"פ בשם הגרי"ח זוננפלד שהמהרי"ל דיסקין היה קונה פ"ש בשטרות נייר משום שבשטרות אין הקדושה נתפסת. ומשמע שאפי' בפרי ראשון נהג כן עיי"ש. וכנראה סברת הגריל"ד היא שאע"פ שפרי ראשון מתפס בקדושה דרך מו"מ, מ"מ סיבת הקדושה אינה המו"מ, והיינו שלא החלפת הכסף בפירות היא הגורמת להעברת הקדושה לכסף, שהרי הקדושה אינה פוקעת מהפירות, אלא גזה"כ היא שרק בדרך מקח וממכר נתפסת הקדושה בכסף, ולא בהסכמת המוכר לקבל תמורה כספית עבור הפירות היא הגורמת לקדושה שתחול על הכסף, ולכן אין לשטרות דין כסף, כי אין כאן דין שבין אדל"ח אלא דין שבין אדל"מ, וכמש"כ לעיל.

קנייה ע"י מתן המחאה בנקאית

מאחר והסקנו (עפ"י הגר"ל דיסקין זצ"ל) שקניית פירות בשטרות כסף אין הכסף נתפס בקדושה. ק"ו למשלם תמורת הפירות בהמחאה בנקאית, שזה אינו אלא שטר ממש, בין שנראה אותו כשטר של הקונה עצמו, ובין שנראהו כשטר למוכ"ז מטעם הבנק, מכל מקום אין עליו אלא תורת שטר, שאינו נתפס בקדושה ע"י פרי ראשון.

גם פרי שני, שיוצא מקדושתו דרך חילול, אין מתחלל ע"י שטר זה, שכן יש לראות זאת כחילול הקדש, והקדש אינו יוצא מקדושתו ואינו מתחלל ע"י שטר, רק ע"י כסף, שנאמר "ונתן הכסף וקם לו" (קידושין ה' א', רמב"ם ה' ערכין פ"ז א', ומע"ש פ"ד ט'). ע"כ אין השטר נתפס בקדושת שביעית. כן גם כשפודים את ההמחאה בכסף ממש, אין הקדושה נתפסת בכסף. שהרי הבנק אינו משלם עבור הפירות כ"א עבור ההמחאה, א"כ אין כל קשר בין הכסף לבין הפירות. אכן לפ"ז אם זה היה פרי שני, הפירות נשארים בקדושת שביעית. וכל זה צ"ע.

מסקנה:

- הדרכים למניעת התפסתה של קדושת השביעית בדמי הפירות הן כדלהלן:
- א. תשלום בהקפה רגילה (דעת החו"א עפ"י הר"י מס' ע"ז).
 - ב. תשלום בהקפה לאחר שהפרי כבר אינו בעולם (רבינו אלחנן במס' ע"ז).

ג. תשלום בשטרי כסף רגילים (דעת הגר"ד).

ד. תשלום בהמחאות (צ'קים או ויזות) ולפרותן למזומנים.

ה. לקנות בהבלעה פירות שביעית עם דברים אחרים (הגמ' במס' סוכה).

ו. הדרכים האחרונות נראות לי כמהודרות יותר, כשאפשרי ראוי לצרף להן

דרכים נוספות, כגון לשלם בהקפה בהמחאה אחרי אכילת הפירות, שנקנו

בהבלעה עם דברים אחרים.